

Потреба у спілкуванні як фактор формування особистості майбутнього спортивного педагога в процесі професійної підготовки

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Постановка досліджуваної проблеми певною мірою пов'язана з кардинальними змінами в політичній, економічній, соціальній та, урешті, морально-духовній сферах нашого суспільства, які потребують значної відповідальності вищих фізкультурно-спортивних навчальних закладів у підготовці студентів – майбутніх спортивних педагогів.

На сьогодні в сучасних психологічних і психолого-педагогічних дослідженнях наголошується, що важливим фактором впливу на розвиток особистості є потреба в спілкуванні.

Спілкування як діяльність є необхідною умовою формування й розвитку як суспільства, так і особистості. Відомо, що роль спілкування у формуванні особистості спортивного педагога велика, але не всі аспекти цього впливу достатньо досліджені.

Аналіз потреби в спілкуванні дає підставу розглядати її як важливий структурний компонент особистості. Слід підкреслити, що спілкування людини є не стільки “розкішно”, скільки потребою, інколи навіть неусвідомленою. В основі продуктивного спілкування лежить психологічний механізм емпатії (співпереживання).

Педагогічний досвід засвідчує, що недостатній рівень сформованості потреби в спілкуванні в студентів – майбутніх спортивних педагогів – затрудняє формування високодуховної особистості.

Відповідно, актуальним постає поглиблення розуміння потреби в спілкуванні як соціального та особистісного феномену в контексті його глибинної сутності та процесу формування.

Зазначене вище дає змогу стверджувати, що вивчення потреби в спілкуванні студентів фізкультурно-спортивних навчальних закладах нині є актуальним і має як теоретичне, так і практичне значення в процесі професійної підготовки майбутнього спортивного педагога.

Представники епохи Відродження (І. Герbart, Д. Дідро, Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Т. Мор, Р. Оуен та ін.) надавали важливого значення вихованню в підростаючого покоління культури спілкування як основи успішних міжособистісних взаємин.

Інтерес психологічної науки до проблеми спілкування досить давній. Так, питання спілкування, взаємовпливу людей у процесі спілкування посідають чільне місце в соціально-психологічній теорії видатного фізіолога, невропатолога, психіатра, психолога В. Бехтерева. Учений, характеризуючи роль спілкування, оцінює його як механізм здійснення спільної діяльності й формування її колективного суб'єкта, умову збереження та поширення індивідуального досвіду. Крім того, він розглядав спілкування як засіб об'єднання людей у групи, як важливу умову соціалізації особистості [6]. Його послідовниками стали відомі вітчизняні психологи В. М'ясищев, Л. Виготський, Б. Ананьєв, О. Леонтєв, які заклали у своїх дослідженнях методологічні й теоретичні основи розгляду проблеми спілкування.

На важливе значення спілкування в житті людини вказали видатні вітчизняні педагоги минулого – А. Макаренко, В. Сухомлинський.

Категорія спілкування останнім часом стала предметом спеціального аналізу відомих науковців у сфері філософії (Л. Буєва, Б. Паригін, О. Брудний), психології (О. Бодальов, О. Леонтєв, Б. Ломов, В. Кан-Калік, О. Мудрик, К. Абульханова-Славська, А. Петровський, Я. Коломинський), у педагогіці (Т. Мальковська, А. Деркач, А. Ісаєв, М. Фібула), соціальній психології (Г. Андрєєва, І. Кон, С. Максимова), спортивній психології (П. Рудик, А. Пуні, Ю. Ханін, М. Кричфалушій та ін.).

Суттєвим у психологічних дослідженнях є визначення самого поняття спілкування.

Пристаючи до дослідження потреби в спілкуванні в студентів – майбутніх спортивних педагогів, – виділимо різні підходи до визначення поняття спілкування.

Поняття “спілкування” часто вживається у вузькому значенні – для характеристики безпосереднього ставлення людей між собою в умовах малої групи. Звичайно, це не розкриває повністю

його змісту. У широкому розумінні – для позначення всіх форм зв'язків і відношень незалежно від їх конкретного змісту й умов.

Спілкування – це вид комунікації, специфічний для людини. Під комунікацією розуміється зв'язок, взаємодія двох систем, у процесі якого від однієї системи до другої передається сигнал, що несе інформацію.

На думку М. Кагана, спілкування є одним із видів діяльності, що реалізується в різних формах, у процесі взаємодії людей у їхній матеріально-практичній діяльності, поведінці в різних ситуаціях, при обміні інформацією методом бесід, листування тощо [4].

Спілкування, – пише Б. Ананьєв, – стільки ж соціальне, скільки й індивідуальне явище, тому вони так тісно пов'язані між собою, виявом і механізмом цього є мова. Науковець розглядав спілкування як один з основних видів діяльності людини [2].

Спілкування – це процес, породжений “умовами безпосередньої колективності”, який здійснюється за допомогою мовних або немовних засобів. Саме в ході цього процесу встановлюються, зберігаються й змінюються відносини між учасниками спільної діяльності [9].

Під спілкуванням розуміємо інформацію, емоційну та предметну взаємодію, у процесі якої реалізуються й формуються міжособистісні відносини [6].

К. Абульханова-Славська у своїх працях підкреслює те, що “специфіку спілкування як особливого виду людської активності складає те, що в ньому реалізується відношення “суб’єкт–суб’єкт”. Дослідниця привертає увагу до того, що особистість активно прагне спілкування, яке відповідає її життєвим цінностям” [1].

Згідно з поглядами Б. Ломова, спілкування – це взаємодія людей, які вступають у нього як суб’єкти, проте йдеться не лише про вплив одного суб’єкта на інший, а саме про взаємодію [10].

О. Бодальов зазначає, що “міжособистісне спілкування – цілком необхідна умова буття людей, що без нього неможливе повноцінне формування в людини жодної психічної функції або психічного процесу, жодного блоку психічних властивостей особистості в цілому” [3].

Відомий спортивний психолог А. Пуні вважав, що спілкування – це контакт між людьми, які сприймають один одного, обмінюються інформацією й емоціями з метою взаєморозуміння та взаєморегулювання поведінки [14].

Усебічно розглядаючи значення поняття “спілкування”, ми звернулися до різних словників, у яких зазначено такі тлумачення:

1. “Спілкування – один з універсальних способів вияву групової форми буття людей” [13];
2. “Спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжений потребами спільної діяльності, і включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання й розуміння іншої людини” [7];
3. “Спілкування – взаємодія двох або більше людей, які перебувають в процесі обміну між ними інформацією пізнавальною або афективно-оціночного характеру” [12];
4. “Спілкування – міжособистісний або груповий процес, в основі якого лежить обмін між людьми певними результатами їхньої психічної діяльності – засвоєної інформації, думками, судженнями, оцінками, почуттями, установками” [15].

Отже, аналіз науково-методичної літератури показує, що в психології є багато підходів до розуміння й визначення поняття “спілкування”. Одні вчені зводять процес спілкування до обміну інформацією, до повідомлення один одному відомостей, знань тощо. Інші ставлять як головний вплив однієї особи, яка спілкується, на іншу. У методологічному плані ці підходи дуже схожі, тому що всі вони ґрунтуються на положенні про єдність спілкування й діяльності, водночас характер цієї єдності тлумачиться по-різному.

Звичайно, одностороннє розуміння спілкування не дає справжнього уявлення про нього. Спілкування – неодмінний супутник людської історії й щоденних контактів людей. Тому все це має розглядатись у взаємозв'язку.

Підсумовуючи сказане, можна згадати слова французького письменника Антуана де Сент-Екзюпері, який уважав “розкіш людського спілкування одним з найвищих людських благ. Але цим благом треба вміти користуватися”.

Завдання дослідження – визначити рівні сформованості потреби в спілкуванні майбутніх спортивних педагогів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Студентство – це майбутня інтелектуальна та культурна еліта суспільства, його креативний потен-

ціал. Саме тому вивчення змін, котрі відбуваються у свідомості студентської молоді, набувають у сучасних умовах певної гостроти.

У дослідженні взяли участь 83 студенти-першокурсники (68 юнаків і 15 дівчат) денної форми навчання інституту фізичної культури та здоров'я Волинського національного університету ім. Лесі Українки.

Для дослідження потреби в спілкуванні використано методику "Потреба у спілкуванні", розроблену Ю. М. Орловим, В. І. Шкуркіним, Л. П. Орловим [11]. Крім того, бесіди й анкетування проводились у формі анонімного опитування, щоб підвищити надійність отриманої інформації.

Потреба в спілкуванні є однією з основних соціогенних рис людини. Вона виникає в процесі накопичення досвіду в міжособистій взаємодії. У її основі лежать потреба в емоційному контакті, соціалізований пошук контактів і відповідна техніка задоволення. Вона виявляється в прагненні індивіда належати до групи, бути її членом, взаємодіяти з нею, брати участь у спільній діяльності, перебувати разом тощо.

Потреба в спілкуванні є тим вихідним пунктом, що пов'язує людину з особами, котрі її оточують, забезпечують її розвиток як особистість.

Зазначимо, що потреба в спілкуванні містить такі складові елементи: пізнавальний, емоційний, діловий, оцінний і престижний. Причому кожний із них – це певна група комунікативних потреб.

Дані рисунка 1 показали, що 16,1 % опитаних юнаків першого курсу мають низький рівень потреби в спілкуванні, 17,6 % – нижчий від середнього, 42,6 % – середній, 24,7 % – вищий від середнього, 8,8 % – високий.

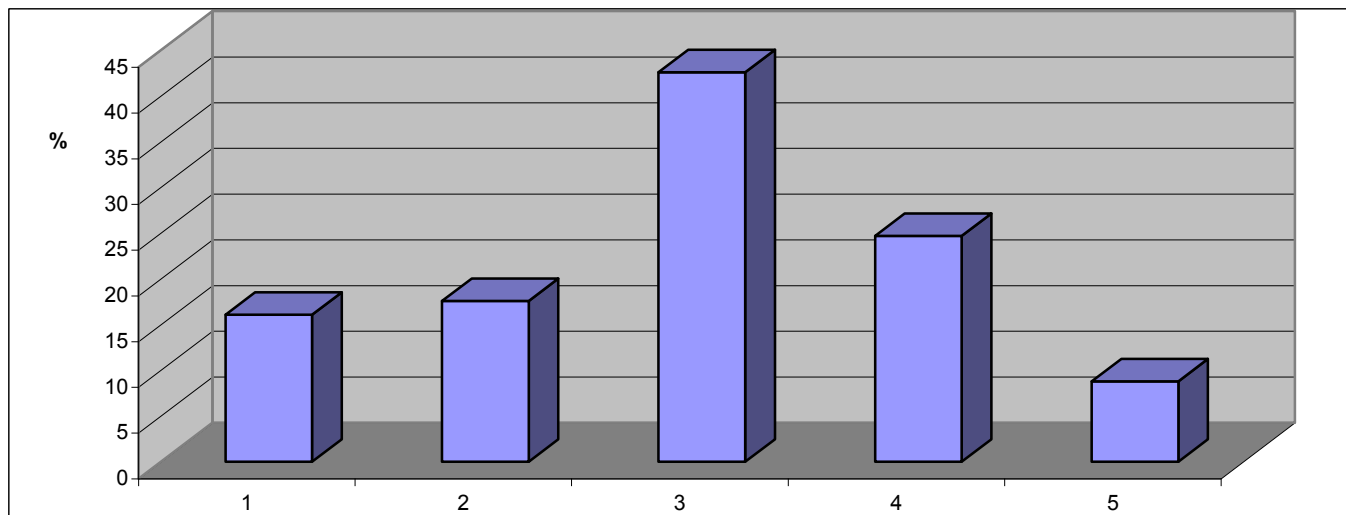

Рис. 1. Рівні потреби в спілкуванні юнаків першого курсу

Примітка: 1 – низький; 2 – нижчий від середнього; 3 – середній; 4 – вищий за середній; 5 – високий.

Обґрунтовуючи зв'язок спілкування й формування особистості, О. М. Леонтьєв писав: "... саме в спілкуванні індивід опановує суспільний досвід і в цьому процесі соціалізується" [9].

Отримані дані, наведені в рис. 2, показали, що 13,3 % опитаних дівчат мають низький рівень потреби в спілкуванні, нижчий від середнього – 26,6 %, середній – 33,3 %, вищий за середній – 20,0 %, високий – 6,6 %.

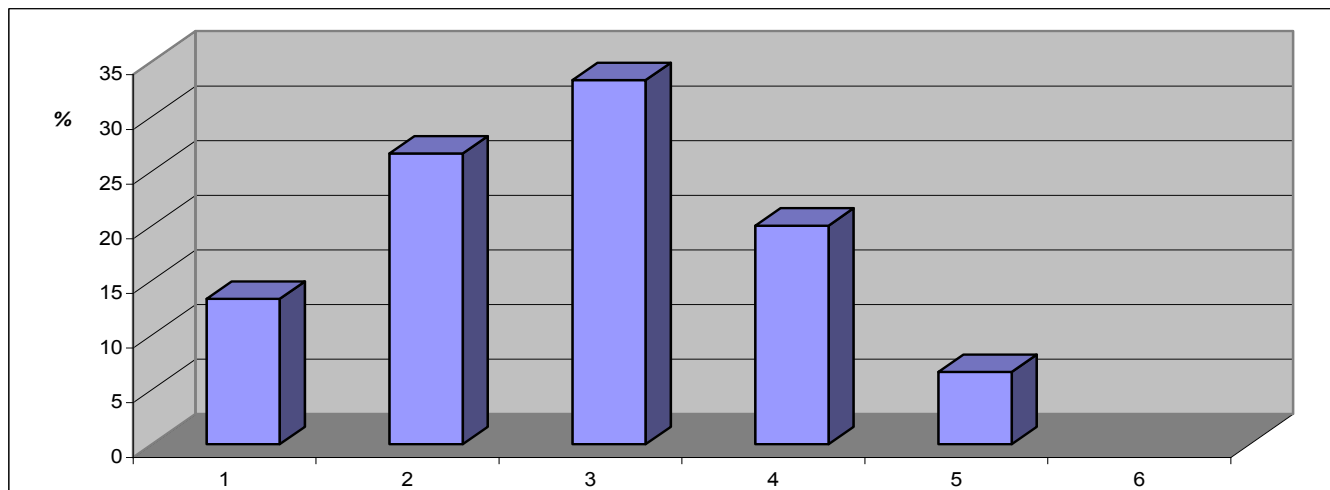

Рис. 1. Рівні сформованості потреби в спілкуванні дівчат другого курсу

Примітка: 1 – низький; 2 – нижчий від середнього; 3 – середній; 4 – вищий за середній; 5 – високий.

Спостерігаючи за виразністю й точністю мови студентів збоку чи спілкуючись із ними, бачимо, що студенти недостатньо володіють перцептивними навичками та технікою голосу.

Потреба в спілкуванні виявляється різним чином: у самооцінках на зразок: “Я товариський”, “Я вважаю себе...”; в оцінках інших людей та особливостей їхнього характеру; у методах досягнення цієї потреби; в емоційних проявах у вигляді тверджень: “Мені подобається”, “Я люблю”, “Я почуваю” та ін.; у самооцінках на зразок: “Я товариський”, “Я вважаю себе...”; в оцінках інших людей та особливостей їхнього характеру; у методах досягнення цієї потреби.

Людей із високою потребою в спілкуванні вирізняють такі риси: прагнення до підтримання й поновлення добрих стосунків між людьми; сильні переживання при розриві добрих взаємин між товаришами; здатність вибачити провину заради поновлення добрих стосунків; прагнення допомогати іншим; здатність відмовлятися від особистісної користі заради інших; поділитися із людьми переживаннями й від цього стане легше; схильність виявляти участь у будь-яких справах; прагнення встановити добрі взаємини з багатьма людьми; бажання розширити сферу свого спілкування з метою встановлення доброго настрою й теплих взаємин тощо.

За результатами опитування з’ясовано, що значна частина студентів першого курсу (65,2 %) не змогла дати чіткого визначення понять “професійно-педагогічне спілкування”, “спілкування”.

Отже, результати засвідчують, що студенти-першокурсники не розуміють сутності понять “спілкування”, “професійно-педагогічне спілкування”.

На нашу думку, у вищому фізкультурно-спортивному навчальному закладі цьому питанню приділяється недостатньо уваги з боку викладачів інституту фізичної культури та здоров’я.

На запитання “Як до вас звертаються викладачі інституту фізичної культури та здоров’я під час спілкування?” отримано такі відповіді: що на “Ви” звертається 36,4 % викладачів чоловічої статі та 28,8 % жіночої; відповідно, на “Ти” – 51,7 % і 60,2 %. Решта опитаних респондентів не дали конкретної відповіді на це запитання.

Слід наголосити, що звертання на “Ви” підкреслює повагу до співбесідника, “Ти” – виражає близькі стосунки між людьми.

Висновки. Аналіз поняття “спілкування” показує його складність, багатогранність та багаторівневність. Це знайшло своє відображення й у спробах визначити головні функції спілкування та його структури.

У процесі емпіричного дослідження виявлено, що 16,1 % опитаних юнаків першого курсу мають низький рівень потреби в спілкуванні, 17,6 % – нижчий від середнього, 42,6 % – середній, 24,7 % – вищий за середній, 8,8 % – високий; дівчата, відповідно – 13,3 %, 26,6 %, 33,3 %, 20,0 %, 6,6 %.

Виявлено, що існує певна залежність потреби в спілкуванні майбутніх учителів фізичної культури від статевих характеристик.

Перспективи подальших досліджень. Результати дослідження дають змогу запланувати деякі перспективні шляхи поглиблення досліджень в обраному напрямі щодо вивчення динаміки формування потреби в спілкуванні студента в процесі професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Слаская К. А. Деятельность и психология личности / Абульханова-Слаская К. А. – М. : Наука, 1980. – 333 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Ананьев Б. Г. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 339 с.
3. Бодалев А. А. Личность и общение / Бодалев А. А. – М. : Педагогика, 1983. – 272 с.
4. Каган М. С. Мир общения / Каган М. С. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
5. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : кн. для учителя / Кан-Калик В. А. – М. : Просвещение, 1987. – 192 с.
6. Коломинский Я. Л. Психология общения / Коломинский Я. Л. – М. : Знание, 1974. – 96 с.
7. Краткий психологический словарь / под ред. А. В. Петровского, Г. М. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – С. 213.
8. Кричфалуший М. В. Вчитель фізичної культури: формування особистості / Кричфалуший М. В. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2000. – 346 с.
9. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / Леонтьев А. А. – М. : Знание, 1979. – 48 с.
10. Проблемы общения в психологии / отв. ред. Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1981. – 280 с.
11. Психологические и психофизиологические особенности студентов. – Казань : Изд-во Казанського ун-та, 1977. – С. 62.
12. Психологический словарь / под ред. В. В. Давидова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. – М. : Педагогика, 1983. – С. 228.
13. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – С. 178.
14. Пуни А. Ц. Психология / Пуни А. Ц. – М. : Физкультура и спорт, 1984. – С. 34–36.
15. Словарь социально-психологических понятий / под ред. Е. С. Кузьмина, В. Е. Семенова. – Л. : Лениздат, 1987. – С. 55.

Анотації

У сучасних психологічних і психолого-педагогічних дослідженнях наголошено, що важливим фактором впливу на розвиток особистості є потреба в спілкуванні. Спілкування як діяльність – необхідна умова формування й розвитку як суспільства, так і особистості. Відомо, що роль спілкування у формуванні особистості спортивного педагога велика, але не всі аспекти цього впливу достатньо досліджені. Педагогічний досвід засвідчує, що недостатній рівень сформованості потреби в спілкуванні в студентів – майбутніх спортивних педагогів – затрудняє формування високодуховної особистості. Завдання дослідження – визначити рівні сформованості потреби в спілкуванні майбутніх спортивних педагогів у процесі професійної підготовки. У статті виявлено рівні потреби в спілкуванні майбутнього спортивного педагога. У процесі емпіричного дослідження виявлено, що 16,1 % опитаних юнаків першого курсу мають низький рівень потреби в спілкуванні, 17,6 % – нижчий від середнього, 42,6 % – середній, 24,7 % – вищий за середній, 8,8 % – високий; дівчата, відповідно, – 13,3 %, 26,6 %, 33,3 %, 20,0 %, 6,6 %.

Ключові слова: потреба в спілкуванні, особистість, спілкування, майбутній спортивний педагог.

Михаил Кричфалуший. Потребность в общении как фактор формирования личности будущего спортивного педагога в процессе профессиональной подготовки. В современных психологических и психолого-педагогических исследованиях говорится, что важным фактором влияния на развитие личности есть потребность в общении. Общение как деятельность является необходимым условием формирования и развития как общества, так и личности. Известно, что значение общения в формировании личности спортивного педагога большое, но не все аспекты этого влияния достаточно исследованы. Педагогический опыт свидетельствует, что недостаточный уровень сформованности потребности в общении у студентов – будущих спортивных педагогов – затрудняет формирование высокодуховной личности. Задача исследования – определить уровни сформованности потребности в общении будущих спортивных педагогов в процессе профессиональной подготовки. В статье выявлены уровни потребности в общении будущего спортивного педагога. В процессе эмпирического исследования выявлено, что 16,1 % юношей первого курса имеют низкий уровень потребности в общении, 17,6 % – ниже среднего, 42,6 % – средний, 24,7 % – выше среднего, 8,8 % – высокий; девушки, соответственно, – 13,3 %, 26,6 %, 33,3 %, 20,0 %, 6,6 %.

Ключевые слова: потребность в общении, личность, общение, будущий спортивный педагог.

Mikhail Krichfalushiy. Demand for Communication as a Factor of Formation of a Personality of Future Sports Pedagogue in Process of Professional Training. In modern psychological and psychopedagogical researches it is said that an important fact of influence on personality development is necessity in communication. Communication as activity is a necessary condition of formation and development of both society and personality. It is known that importance of communication in personality formation of sports pedagogue is huge but still not all of the aspects of this influence are discovered good enough. Pedagogical experience testifies that insufficient level of formation of communication necessity among students – future sports pedagogues makes its hard the process of formation of high-spiritual personality. The aim of the research is to indicate levels of formation of necessity in communication of a future sports pedagogue. In a process of emperiactal research it was discovered that 16,1 % of young man of the 1st course of studying have low level of necessity in communication, 17,6 % – lower than average, 42,6 % – average, 24,7 % – high that average, 8,8 % – high level; girls – 13,3 %, 22,6 %, 33,3 %, 20,0 %, 6,6 %.

Key words: necessity in communication, personality, future sports pedagogue.